

*Бруханський Р. Ф.*⁴¹

Оптимізація обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств України

Досліджено сучасний стан і проблеми обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств України, уточнено вимоги і параметри концепції формування інформації для потреб стратегічного управління, диференційовано основні сфери інформаційного середовища сучасного підприємства.

Ключові слова: облікова інформація, сфери інформаційного середовища бізнесу, стратегічний менеджмент, якість інформації.

У більшості аграрних підприємств України спостерігаються певні проблеми із застосуванням основ стратегічного менеджменту і відповідно системи його обліково-інформаційного забезпечення. Нами виділено три кардинальні проблеми практичного застосування моделі інформаційного забезпечення потреб стратегічного управління у сільськогосподарських підприємствах України: 1) інформаційне забезпечення процесу прийняття рішень відбувається в умовах відсутності науково обґрунтованих вимог і підходів до формування інформації стратегічного характеру; 2) значна частина інформації, що стосується зовнішньої сфери діяльності аграрних підприємств, є неповною і неточною; 3) домінування політичних аспектів регулювання аграрного ринку в Україні нівелює чіткі економічні закони розвитку. Об'єктивною вимогою розвитку сучасної економіки є критичне переосмислення пріоритетів менеджменту. Стратегія бізнесу XXI століття не зацікавлена у громіздкому масиві всеохоплюючої облікової інформації, яка характеризує «вчорашній день». Сучасний менеджмент, перебуваючи у динамічній економічній сфері, потребує актуальних оперативних даних з високим ступенем релевантності, орієнтованих на досягнення стратегічних цілей діяльності та забезпечення довготривалого виживання на ринку.

Наукова література з питань обліково-інформаційного забезпечення менеджменту підприємств України повною мірою не формує рекомендацій щодо інформаційного супроводу стратегічного управління агробізнесом. Лише певні аспекти методики інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту досліджені в наукових працях П.Й.Атамаса, Ф.Ф.Бутинця, Т.Г.Камінської, І.Р.Кузьмича, Г.Скрипник, М.С.Пушкаря, Т.М.Пахомової, І.І.Федулової, П.Я.Хомина, О.М.Хоріна, В.С.Цимбалюка та інших. Такий стан справ можна пояснити специфічними особливостями управлінської інформації для цілей стратегічного менеджменту підприємства. В якості особливих ознак стратегічно важливої інформації доцільно виділити її узагальнений характер, який відображає взаємозв'язок різних показників та їх динаміку. Обсяг даної інформації надзвичайно великий, тому повне його використання виявляється недоцільним і економічно не вигідним.

Метою публікації є моніторинг проблем обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств України, уточнення вимог та параметрів концепції формування облікової інформації для стратегічного управління, окреслення напрямів модернізації обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту агробізнесу.

Для забезпечення стабільного розвитку підприємництва в процесі прийняття управлінських рішень недостатньо обмежуватися класичною обліковою інформацією підприємства, необхідно здійснювати постійний моніторинг переваг і проблем бізнесу в порівнянні з конкурентами. Таке співставлення дозволить обґрунтувати тенденції та визначити причини динамічних змін обсягів виробництва і збуту, грошових потоків, прибутку, в результаті сприятиме оптимізації процесу прийняття більш ефективних стратегічних рішень у межах системи обліку витрат підприємства.

Доцільність формування облікової інформації стратегічного змісту зумовлена теоретичним обґрунтуванням і практичним застосуванням у 70-х роках XX століття концептуальних основ стратегічного менеджменту, особливістю якого, на думку К.Друрі, є «досягнення стійких конкурентних переваг» [2, 25]. Окремі науковці (Дж.Блейк, О.Амат) стверджують, що стратегічні рішення характеризуються довгостроковим змістом, суттєво впливають на всі сфери життєдіяльності підприємства і, як правило, мають зовнішню спрямованість, не володіючи внутрішньою

⁴¹ Бруханський Руслан Феоктистович, доцент кафедри аграрного бізнесу та обліку, Тернопільський національний економічний університет

складовою [1]. Дане твердження поділяють інші науковці (Р.Каплан, Д.Нортон), які вважають, що стратегічні пріоритети обліку були розроблені передусім для підтримки загальної конкурентної стратегії підприємства за рахунок використання інформаційної технології для більш досконалого обліку собівартості [4]. К.Друрі доводить, що параметрами облікового забезпечення стратегічного менеджменту підприємства доцільно вважати: по-перше, вихід за межі внутрішньої орієнтації традиційного обліку та отримання інформації про конкурентів; по-друге, встановлення чіткої залежності між застосуванням облікових даних і стратегією підприємства [2, 871].

Оскільки стратегічний менеджмент використовує домінуючу питому вагу саме облікової інформації, на нашу думку, при формуванні параметрів його обліково-інформаційного забезпечення доцільно використати чинні елементи законодавства України у сфері обліку, зокрема щодо принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності: 1) стаття 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3]; 2) стаття 18 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [5].

Концептуального значення в сучасних умовах динамічного розвитку економіки набувають параметри трансформації і використання інформації, які акумулюють зміст терміну «інформаційне забезпечення». Із позицій стратегічного менеджменту інформаційне забезпечення – це, насамперед, процес задоволення потреб користувачів у інформації, необхідній для обґрунтування і прийняття стратегічних рішень. Організація належного стану інформаційного забезпечення можлива лише за умови адекватного супроводу, зокрема управлінського та технічного. Найбільш важливим є управлінський: визначення обсягу і структури інформації, необхідної для менеджерів різних рівнів; забезпечення ефективної системи акумулювання інформації; чітке встановлення параметрів і налаштування системи обміну інформацією; застосування надійних методик захисту наявної інформації; використання адаптованої інформації для обґрунтування та прийняття стратегічних рішень. Технічний супровід інформаційного забезпечення передбачає засоби комунікації та комп'ютерну техніку.

Відсутність якісної, повноцінної, сформованої на єдиних принципах, адекватно трансформованої та чітко систематизованої інформаційної бази даних для обґрунтування управлінських рішень стратегічного характеру призводить до того, що на вищій рівень менеджменту підприємства часто надходить суперечлива та неспівставна інформація, яку значною мірою можна вважати «дезінформацією».

Для формування ефективного обліково-інформаційного забезпечення процесу обґрунтування і прийняття стратегічних рішень, на нашу думку, доцільно диференціювати інформацію залежно від її змісту, характеристик і призначення: за правовою ознакою; за рівнем регламентації; за ступенем стандартизації; за часовим впливом; за рівнем обробки; за періодичністю подання; за якісними характеристиками; за формою подання; за сферою виникнення; за рівнем визначеності; за ступенем взаємозв'язку; за рівнем відкритості; за часовим горизонтом; за користувачами; за доцільністю; за етапністю; за масштабністю; за джерелами; за сприйняттям; за динамікою; за рівнем обробки; за спрямуванням; за рівнем ієрархії. Пропонований варіант диференціації дозволить моделювати ієрархію внутрішньої та зовнішньої інформації, проектувати інформаційні потоки, модернізувати систему інформаційного забезпечення менеджменту аграрних підприємств України. Для гарантування її ефективності слід забезпечити неперервний моніторинг зовнішніх параметрів і внутрішніх показників функціонування підприємства з дотриманням основних цілей обраної стратегії бізнесу.

Для забезпечення ефективності обліково-інформаційного супроводу стратегічного менеджменту в аграрних підприємствах України необхідно врахувати специфіку конкретних підприємств в розрізі типових параметрів (форма власності, розмір підприємства, обсяги і структура виробництва, організаційно-правова форма господарювання; потенційні і реальні ризики діяльності, агресивність зовнішнього середовища, стиль управління і т.д.). Крім того, система обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств повинна врахувати типові особливості аграрного сектора економіки України, специфіку сільськогосподарського виробництва та реальні соціально-економічні умови вітчизняного бізнесу, зумовлені кризовими явищами його сучасного стану: диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію; недостатність державної підтримки, стимулювання і захисту вітчизняних товаровиробників; надто дорогі кредитні ресурси; мізерний рівень соціально-економічних умов розвитку сільських територій; низьку платоспроможність внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію; нестабільність каналів збуту продовольства; інфляційні процеси; виникнення екологічних проблем сучасного агропромислового виробництва.

Ми вважаємо, що домінантою оптимізації обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств України є врахування галузевих особливостей сільськогосподарського бізнесу, які опосередковано, а у багатьох випадках і безпосередньо впливають на специфіку обліково-економічних параметрів агробізнесу та ефективність обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту: 1) результати сільськогосподарського виробництва значною мірою залежать від природно-кліматичних умов (температура, вологість, якісний склад ґрунтів та інше), відповідно є нестабільними; ці чинники обґрунтовують доцільність прогнозування у прийнятті рішень; 2) виробничі процеси у сільському господарстві характеризуються значним рівнем ризикованості втрати врожаю (спека, злива, град, мороз); ці параметри обґрунтовують важливість стратегічного управління ризиками у сільському господарстві; 3) сільськогосподарський бізнес поєднує вплив економічних і біологічних законів відтворення, результатом такого синтезу є тривалість виробничих циклів (часові межі виробництва багатьох продуктів є тривалішими одного року, відповідно значна питома вага витрат виробництва звітного періоду відображається як незавершене виробництво); 4) агробізнесу характерна сезонність, яка сприяє нерівномірності використання ресурсів, отриманню продукції лише у певні проміжки часу, неритмічності збуту і надходження виручки від реалізації; цей фактор акцентує доцільність стратегічного управління платоспроможністю аграрних підприємств; 5) певна частина виготовленої підприємством продукції у наступному виробничому циклі споживається у якості засобів виробництва (корми, насіння); цей аспект вказує на специфіку операційних циклів аграрного бізнесу і необхідність її урахування в інформаційному забезпеченні стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств; 6) сільськогосподарське виробництво вимагає моніторингу зовнішніх факторів впливу: політичних, економічних, соціальних, юридичних (особливо важливим є врахування національних особливостей, зокрема щодо асортименту продукції); 7) основним засобом виробництва у сільському господарстві є земля, від якості та родючості якої значним чином залежить результативність діяльності. Властиві землі характеристики зумовлюють певну спеціалізацію сільськогосподарських підприємств і стратегічні напрями діяльності.

Важливим критерієм оптимізації системи обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств України є визначення спектру використовуваних показників: 1) загальноекономічні: розмір підприємства; види діяльності; організаційна структура; ієрархія управління; сфера зовнішнього середовища (ділові партнери, конкуренти, законодавча база, соціально-культурні параметри, економічна ситуація на вітчизняному і міжнародному ринках, політична стабільність, екологічний стан, інфляція та інші); 2) локальні: інвестиції; темпи економічного росту; стадії розвитку; вимоги кластера; регіональна політика; 3) специфічні: а) загальні: обсяги виробництва; собівартість продукції; рентабельність; асортимент продукції; оборотність засобів; енергомісткість виробництва та інші; б) властиві виключно сільськогосподарським підприємствам: площа угідь (ріллі, пасовищ, садів і т.д.); продуктивність тварин; урожайність; родючість ґрунтів та інші. Результатом комплексного врахування цих показників є відображення стану та динаміки стратегічних індикаторів і факторів успіху – чистих активів і чистих пасивів.

Наявність та поєднання динамічних факторів впливу на поточну діяльність сільськогосподарського підприємства забезпечують періодично позитивний і негативний ефекти, оскільки складність їх взаємозв'язку і взаємозалежності значним чином ускладнюють процес прийняття рішень. Паралельно необхідно враховувати наявність постійної невизначеності та мінливості зовнішньої сфери забезпечення інформацією управлінського персоналу підприємства, в результаті чого формується «зона ризику», яка повинна знайти адекватне відображення у моделі обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрного підприємства стосовно акумулювання необхідної інформації для прийняття рішень з управління наявними та потенційними ризиками. Використання раціональної системи обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств для ефективного управління ризиками повинно забезпечити мінімізацію, попередження і уникнення ризиків у фінансовій, операційній та інвестиційній діяльності.

Стабільність функціонування вітчизняного сільськогосподарського підприємства в умовах чергової хвилі світової економічної кризи, стагнації агропромислового комплексу України і посилення продовольчих проблем залежить від якості та своєчасності формування інформації про покупців, постачальників, конкурентів, динаміку цін, тенденції ринку і т.д. Науково обґрунтована, удосконалена на практиці і адаптована до умов конкретного підприємства модель обліково-

інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту дозволить не лише своєчасно виявляти проблеми, але й передбачати кризові ситуації.

Специфіка інформаційного забезпечення господарюючих суб'єктів глобальної економіки XXI століття полягає у наявності значної кількості джерел інформації та величезного обсягу інформаційних потоків зовнішнього бізнес-середовища, однак вони направлені не на конкретні підприємства, а лише створюють глобальний масив інформації, в умовах якого кожне підприємство повинно самостійно за всієї рахунок обирати і придбавати необхідні йому інформаційні ресурси.

З позицій стратегічного управління підприємством сфери залучення інформації переважно поділяють на два види: макросфера (економічний, правовий, політичний, соціальний, технологічний і природний фактори) та сфера безпосереднього оточення (постачальники, споживачі, посередники і т.д.). Стосовно розмежування сфер залучення інформації для потреб стратегічного менеджменту вважаємо доцільним додатково виділити: 1) регіональну сферу, оскільки місцева політика, економіка, екологія часто не співпадають із загальнодержавною, при цьому кожен регіон володіє лише йому властивими специфічними проблемами і пріоритетами розвитку; 2) рівень кластера, який набуває все більшої популярності у межах соціально-економічного розвитку регіонів. Таким чином, комплекс джерел обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сучасного сільськогосподарського підприємства доцільно диференціювати в розрізі наявних сфер інформаційного середовища: 1) інформація мікрорівня; 2) інформація мезорівня; 3) інформація кластера; 4) інформація макрорівня.

Вважаємо, що раціональна модель інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств повинна враховувати внутрішні й зовнішні інформаційні сфери, відображаючи комплексну консолідовану інформацію про діяльність підприємства і його перспективи. Раціоналізація моделі обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств повинна ґрунтуватись на чіткій структуризації потоків інформації для забезпечення оперативного і надійного отримання необхідних даних при виникненні такої потреби. Прийняття стратегічних рішень повинно базуватись на поточній (достовірній, точній) та прогнозній (розрахунковій, орієнтовній) інформації. Сучасні вимоги до процесу прийняття рішень стратегічного характеру в аграрному секторі економіки України вимагає оптимізації інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту, яка повинна гарантувати достовірність, підвищити оперативність, посилити захист, акцентувати доцільність, зберегти об'єктивність, збільшити швидкість та в кінцевому підсумку забезпечити ефективність прийняття рішень.

За умов посилення глобалізації «єврозони» та світової економіки в цілому основним пріоритетом агробізнесу доцільно вважати забезпечення стабільності функціонування з метою довгострокового «виживання» на ринку, передбачення і попередження загроз діяльності з метою уникнення ризику банкрутства, створення сприятливої ситуації з дотриманням всіх потенційних параметрів успіху для гарантування перспектив розвитку підприємств. Для реалізації цих трендів у процесі прийняття стратегічного управлінського рішення необхідно ретельно співставити власний бізнес-потенціал підприємства з можливостями і загрозами зовнішнього бізнес-оточення. При цьому доцільно врахувати, що, по-перше, в основі стратегій підприємництва є завчасно сплановані дії (реакції) підприємства на зміну (динаміку) зовнішньої сфери господарської діяльності з метою досягнення бажаних цілей; по-друге, інформаційною базою прийняття управлінських рішень стратегічного змісту є обліково-аналітична система підприємства.

Сучасна модель обліково-інформаційного забезпечення процедурних аспектів стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств повинна регламентувати мету, сутність якої полягає в кінцевому підсумку у наданні інформаційного супроводу для прийняття управлінських рішень стратегічного характеру. Базовими елементами концепції формування інформаційного масиву для потреб стратегічного менеджменту доцільно вважати: 1) позиціонування конкретного підприємства у його бізнес-оточенні, яке передбачає дослідження унікальності бізнесу, конкурентних переваг, інших стратегічно важливих позицій; 2) моніторинг внутрішнього середовища підприємства, метою якого є виявлення сильних і слабких сторін діяльності; 3) моніторинг зовнішнього середовища підприємства, метою якого є виявлення фактичних і потенційних загроз і можливостей бізнесу; 4) застосування ефекту синергії, функціональні характеристики якого забезпечать якісну інтеграцію окремих елементів з метою отримання консолідованого результату вищої продуктивності.

Оптимізація обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту вітчизняних сільськогосподарських підприємств повинна ґрунтуватись на чіткій структуризації потоків інформації для забезпечення оперативного та надійного отримання необхідних даних.

Використовуючи в основному інформацію фінансового і управлінського обліку, сучасна модель обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств повинна розглядати її за певних обставин під дещо іншим кутом сприйняття, ніж це прийнято при традиційному обліку. Зокрема, для налагодження багатоаспектної обліково-інформаційної бази прийняття обґрунтованих управлінських рішень стратегічного характеру доцільно застосовувати ефект синергії власне обліку та базових принципів стратегічного розвитку підприємства – концепції цінностей, стратегічного позиціонування та моніторингу факторів впливу на витрати. Динамічний розвиток світової економіки, ускладнення агротехнологій та загострення конкурентної боротьби у сільському господарстві як на вітчизняному, так і на міжнародному ринках вимагають якісного перегляду сутності облікової інформації в системі інформаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Розширення переліку користувачів облікової інформації, посилення їх зацікавленості в отриманні необхідних даних про діяльність підприємства, формування нових вимог і підходів до визначення критеріїв корисності облікової інформації, доцільність підвищення аналітичності облікових даних адекватно потребам стратегічного менеджменту значно посилюють статус бухгалтерського обліку в якості основного джерела релевантної інформації, використовуваного для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. За таких умов облік дійсно позиціонується як мова бізнесу, фундамент ділового партнерства.

Література

1. Блейк Д. Европейский бухгалтерский учет: Справочник [Текст] / Джон Блейк, Ориол Амаг. Перевод с английского В. Н. Егоров. – М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 1997. – 396 с.
2. Друри К. Управленческий и производственный учет. Учебник [Текст]: Перевод с английского / Друри К. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 1071 с.
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999. р. в редакції від 14.01.2012. р. [Електронний ресурс] / ВРУ – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
4. Каплан Р. С. Сбалансированная система показателей: От стратегии к действию [Текст] / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон. Перевод с английского – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 320 с.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 31.03.1999. р. № 87 в редакції від 10.01.2012. р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0391-99>.

Optimization of accounting & information support of strategic management within agrarian enterprises of Ukraine

Brukhanskyi R.

Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine

The author investigated the modern conditions and problems of accounting & information support for strategic management of agrarian enterprises, specified the requirements and parameters for the information concept of strategic management. The spheres of information environment of a modern enterprise were differentiated.

Keywords: *accounting information, spheres of business information environment, strategic management, quality of information.*